

Bwana Fortuné Gaetan Zongo (Burkina Faso) ni we munyamakuru yihariye ku bijanye n'ingene uburenganzira bwa muntu bumeze mu Burundi. Ni umucamanza, ubu akaba ari umukuru w'urukiko rw'ubujurire rwa Fada N'gourma muri Burkina Faso. Yari afise ivyicarwo vyinshi mu butungane kandi yize cane amategeko mpuzamakungu agenga uburenganzira bwa muntu, ubuhinga yaronse biciye mu mashure yisumbuye mu vy'uburenganzira bwa muntu bw'ishimikiro be n'ibanga ry'umukuru w'ishami ry'ugukingira no kugwanira uburenganzira bwa muntu muri Minisitere y'uguteza imbere 2018. Uburenganzira bwa muntu muri Burkina Faso kuva mu kwezi kwa kigarama 2006 gushika mu kwezi kwa cenda 2011. Bwana Zongo yari umuhinga muri Komite nto y'ugukingira imibabaro (SPT) kuva mu 2011 gushika mu 2014. Zongo yashize ahabona ibibazo bigumaho mu Burundi, harimwo ukubura umwidegemvyo wo kuvuga, ukudakora neza kw'ubutungane, n'ubusumbasumbane mu vy'ubutunzi. Yashimikiye ko bikenewe vyihutirwa gukomeza amategeko, gushinga Leta ihurikiyemwo bose, no kwigisha abanyagihugu uburenganzira bwa muntu. Zongo kandi yaravuze ku bibazo vy'ubugizi bwa nabi bushobora gushika inyuma y'amatora no guseniyura inzego z'amahoro z'amasezerano ya Arusha. Mu gihe Zongo yashimagije ukuntu Perezida Évariste Ndayishimiye yitaye ku ruswa, yaravuze ko ata ngaruka ziboneka ziboneka, asaba ko habaho ivugurura rishobora gupimwa kugira ngo habeho ubutungane n'ugusubiza hamwe.

Scott Douglas Jacobsen: Uyu musu, twaronse agateka ko kuvugana na Bwana Fortuné Gaetan Zongo, Umunyamakuru yihariye ku vyerekeye uburenganzira bwa muntu mu Burundi. Akomoka muri Burkina Faso, akaba ari umukuru w'urukiko rw'ubujurire rwa Fada N'Gourma muri Burkina Faso. Bwana Zongo yarafise ibibanza vyinshi mu butungane kandi ni umuhinga mu vy'amategeko mpuzamakungu agenga uburenganzira bwa muntu. Mbere na mbere, ndashaka kubaza ikibazo c'inyuma: ni igiki catumye mu ntango mukunda ibibazo vy'inyifato runtu vyo mu gihugu no kw'isi yose, cane cane uburenganzira bwa muntu?

Fortuné Gaetan Zongo: Uburenganzira bwa muntu bwamye ari ikintu kinshimisha cane mu gihugu no kw'isi yose. Nakoze muri uwo mwuga kuva natanguye umwuga wanjye, kandi numva nruhutse cane kandi nshitse ku vyo nkora muri uwo mwuga.

Jacobsen: Ni vyiza cane. Ni ibiki ubona ari ibibazo nyamukuru vy'uburenganzira bwa muntu bihanze Uburundi muri iki gihe?

Zongo: Uburundi ni igihugu ciza ariko carahuye n'ingorane zigenda zihinduka kuva buronka intahe y'ukwikukira. Abarundi barakeneye guhuriza hamwe mu gutorera umuti no gutorera umuti ibibazo bahuye navyo mu myaka iheze. Iyo ata twigoro nk'utwo dushizweho, izo ngorane zirashobora kubandanya.

Jacobsen: Hari n'ingorane za politike zo mu 2015 mu Burundi. Ivyo vyagize ingaruka izihe ku burenganzira bw'abanyagihugu mu myaka cumi iheze?

Zongo: Ingorane za politike zo mu 2015 ni zo zihuruka. Ingaruka ziracariho kandi ingaruka ni ugugabanuka kw'uburenganzira bwa muntu n'uguterimbere mu gihugu. Imice yose y'igihugu yarashikiwe n'ico kiza. Hacye imyaka cumi (10), impunzi zitari munsu y'ica kabiri ntiziragaruka.

Jacobsen: Bimeze gute ivyerekeye umwidegemvyo wo kuvuga? Hirya no hino kw'isi, abanyamakuru barakunda gutotezwa, bagaterwa, mbere bakicwa. Mbega ivyifashe mu Burundi bigira ingaruka gute ku bimenyeshamakuru n'ayandi mashirahamwe?

Zongo: Hirya no hino kw'isi, nk'uko mwabivuze, umwidegemvyo wo kuvuga uraguma ushirwako ibibazo. Ku bijanye n'Uburundi, dutegerezwa kwemera ko uko ibintu vyifashe biri kure y'ukwemerwa. Abanyamakuru baratotezwa ubudasiba. Inyuma y'urubanza rwa Floriane Irangabiye, yafunzwe ataco akora, hanyuma akamubabarira na Prezida wa Repubulika, ubu hariho urubanza rwa Sandra Muhoza. Birakenewe kumenya ko abanyamakuru barenga ijana bari mu bunyagano kandi hari n'ibinyamakuru bimwe bimwe vyacye bihora.

Mu vy'ukuri, umwidegemvyo wo kuvuga mu Burundi ni muto cane, nimba atari ukuwubaho. Ushobora gufungwa iyo utahuye n'ivyiyumviro vya leta.

Jacobsen: Ivyo ntibisa n'ibintu vyiza.

Zongo: Oya na gato, ariko vyerekana ukuri kw'uburenganzira bwa muntu mu gihugu bishingiye ku kugenzura kwacu.

Jacobsen: Mu myaka 25 iheze, twabonye isi ihinduka ikaja mu bihugu vyinshi, aho ata kibanza kimwe canke mbere bibiri vy'ububasha biganzwa. Inzego z'akarere na zo nyene ziriko ziragira akamaro kanini. Ni gute amashirahamwe nka Leta Zunze Ubumwe za Afrika hamwe n'ishirahamwe ry'Ubumwe bw'Abibumbye afasha mu gutorera umuti ibibazo vy'uburenganzira bwa muntu mu Burundi?

Zongo: Sinzi nimba urutonde rw'ibihugu vyinshi kw'isi rwagize uruhara, ariko amasezerano ya Arusha yarashikirijwe n'ishirahamwe mpuzamakungu, kandi icavuyemwo ni igihe gikomeye c'amahoro n'ukwubaha uburenganzira bwa muntu, gushika aho ayo masezerano afungurwa . hamwe n'ingorane zo mu 2015 Leta y'Uburundi iriko iragora gutorera umuti. Ivyo birimwo amashirahamwe yo mu karere canke yo mu karere nk'Ubumwe bwa Afirika n'amashirahamwe mpuzamakungu nk'ishirahamwe ry'ibihugu vy'ubumwe bw'Uburayi. Iyo miryango itandukanye yaragerageje muri kahise kandi irabandanya igerageza gufasha Uburundi, kenshi na kenshi igatanga ingaruka zitandukanye.

Jacobsen: Intambara ya Tigray muri Etiyopiya ishingiyeye ku bwoko ni akarorero k'amakimbirane y'ubwoko yashinze imizi cane. Mbega imigenderanire hagati y'amoko mu Burundi imeze gute? Hariho ivyerekeye iterambere ryiza canke ribi?

Zongo: Kuva nafata iyo nkuru, nta n'umwe numvise afise uguhuzagurika kw'amoko hagati y'imigwi itandukanye iba mu bumwe. Ariko rero, uguhuza hagati y'abantu batandukanye kurashobora gukoreshwa nabi.

Jacobsen: Mu bibazo vy'ubwoko, wovuga ko Uburundi bufise ingorane zikomeye?

Zongo: oya, ntaco mbona.

Jacobsen: Muvyifatamwo gute mu bijanye n'ibirego vy'uguhohoterwa n'ugufatwa nabi mu bijanye n'umutekano n'ubutungane bw'Uburundi?

Zongo: Raporo za Komisiyo yigenga y'itohoza be n'izindi zanje za kera zompi zarashize ahabona ibikorwa vyo kubabaza abantu no kubagirira nabi. Birerekana kandi ko ubutungane butashobora kandi butashobora gukurikirana abakoze ivyo bikorwa. Ababikora cane cane ni ingabo zitandukanye za Leta cane cane ingabo, abapolisi n'inzego z'ubutasi. Kuri ivyo hategerezwa kwongerwako ingabo z'Imbonérakure.

Jacobsen: Mwavuze ko ibibazo vyinshi biva ku gutanga umutungo. Ubukene n'ukubura ubutunzi kenshi biratuma haba uguhuzagurika. Abantu boshobora kwumvikana aho ubutunzi buri, ariko ubukene burashobora gutuma haba amakimbirane. Ni gute ubukene n'ingorane z'ubutunzi bigira ingaruka ku burenganzira bwa muntu, cane cane ku bantu bashobora gushikirwa n'ingorane?

Zongo: Amakuru ava mu bigo mpuzamakungu yerekana ko Uburundi ari kimwe mu bihugu bikenye kw'isi yose. Ubukene ni ikibazo gikwira hose. Kuva amasezerano ya Arusha asenyuka, uwo mugwi w'igisirikare ni wo watwara igihugu, ukagenzura ubutunzi bw'igihugu. Uwo mugwi uganzwa n'urwego rwose rw'ubutunzi, ugatuma ubutunzi butera imbere mu buryo bwagutse.

Uburundi buratunze ubutunzi bw'amabuye y'agaciro kandi burafise ubushobozi bukomeye mu vy'uburimi, ariko nta demokarasi ihari, ivyo bikaba bibuza iterambere. Ata burenganzira bw'abanyagihugu n'ubwa politike, ataronka uburezi n'umwidgegemvyo wo kuvuga, abantu ntibashobora kugira ico bakoze canke ngo bagire ico baterereye mu guteza imbere igihugu cabo.

Jacobsen: Hari ibimenyamenya vyerekana ko ikibanza c'abanyagihugu kiriko kiragabanuka be n'uko ubwoba buriko buragwira kubera ugufatwa ataco bimaze be n'ubuhinga bwo kubatera ubwoba?

Zongo: Iki ni ikibazo c'umusi ku musi. Ico kibanza c'abanyagihugu kirangwa n'uko CNDD-FDD ari yo yonyene igenzura ibikorwa vya Leta, igenzura imice yose y'ubuzima bwa politike n'ubutegets, yivanga mu buryo bubi mu mikorere y'umugambwe mukuru urwanya ubutegets, kwiyandikisha ku nguvu muri CNDD-FDD . umugambwe, ugutera ubwoba no guhana abarwanya politike, gufata no gufunga abanyamakuru ataco bazi n'ababuranira uburenganzira bwa muntu,

n'ibindi. Hari mbere n'abagerageje kugenzura inkuru zivugwa mu ngingo zisohorwa n'ibinyamakuru no gukoresha iryo tegeko mu ntumbero za politike.

Jacobsen: Ni gute ubukene bw'ibintu vy'ingenzi be n'ugutera imbere kw'ibiciro biriko biratuma ibintu bikomera cane mu turere twamaze kuba ubukene two mu gihugu?

Zongo: Ubukene ni ikibazo gikomeye. Nk'akarorero, hariho ubukene bukomeye bw'amavuta ya peteroli be n'imiti ikenewe kugira ngo umuntu avure abantu. Ubutunzi bwose buriko burasenyuka. Mbere n'amahera ntashikamye, bituma hafi ata kintu na kimwe umuntu ashobora kugura. Ivyo bintu birateye ubwoba cane.

Jacobsen: Ni ibihe bibazo vy'ubugizi bwa nabi mu matora y'abajenama n'abashingamateka azoba mu 2025?

Zongo: Ivyago vy'ubukazi ni vyinshi. Ivyicaro vy'abanyagihugu biriko birasenyuka, amajwi y'abarwanya ubutegetsu atagiramwo uruhara, be n'ukudatekana kw'ubutunzi gukwiragiye, biratuma haba ahantu heza ho gutera intambara. Amatora yashobora gutuma igihugu kidekane ataco gikorwa vyihuse kugira ngo abantu bose bashobore kwifatanya n'abandi no gukorera mu mucyo.

Jacobsen: Ni ibiki vyitezwe mu matora ariko araba? Hariho ingorane zo gutera ubukazi inyuma y'amatora?

Zongo: Umugambwe uri ku butegetsu niwo uzotsinda amatora. Ikibazo ni ikijanye n'urubibi rw'intsinzi yabo. Urubyiruko rw'umugambwe ruriko rurakoranya abantu n'umwete kugira ngo batore, ariko twiteze ko hariho ingorane nyinshi z'ubugizi bwa nabi buzokurikira amatora. Ivyo birababaje cane cane, kubera ukuntu imigwi imwimwe ikuwe mu nzira ya politike.

Jacobsen: None imigwi y'abagarariji nka RED Tabara? None zigira ingaruka gute ku mutekano cane cane mu bihe vy'amatora?

Zongo: Naho ingorane z'ubugizi bwa nabi zijanye n'umuhari RED Tabara zihari, nizera ko ingaruka zitaziguye zigira ku matora zishobora kuba zitari nyinshi. Bashobora gukoresha ivyo bintu kugira ngo batere Leta, ariko ingabo za Leta zarirukanye ivyo baherutse gukora. Ico kibazo gikomeye c'ubugizi bwa nabi kiva ku bantu canke ku migwi idashizwe mu nzira y'amatora. Aho ni ho hoshobora gutera imigumuko inyuma y'amatora.

Jacobsen: Ni gute ukuvyura amasezerano ya Arusha vyotuma haba ugusubiza hamwe kw'igihugu?

Zongo: Amasezerano ya Arusha yatumye haba amahoro mu myaka hafi 15 mu gutuma haba ibiganiro hagati y'imigambwe no gushinga inzego z'ubutegetsu. Abanyagihugu b'agaciro, harimwo Ubumwe bwa Afirika, Ishirahamwe ry'Amahanga Yemwe na Leta Zunze Ubumwe za Amerika, barafashije mu gushinga inzego zishigikira amahoro. Ikibabaje ni uko uwo mugwi uri ku butegetsu ubu warasenyuye

vyinshi mu bikorwa remezo vyashinzwe n'ayo masezerano. Tubwirizwa gutanguza ibiganiro bishasha kugira ngo haboneke amasezerano asubiwemwo ashiramwo cane amahoro n'ugusubiza hamwe.

Jacobsen: Abagize umugambwe uri ku butegetsi bavugwa ko bafitaniye isano n'umuhari w'abasirikare b'i Imbonerakure, ukora ata bwoba bw'ingaruka z'amategeko. Ivyo bisobanura iki mu vya politike, kandi ni gute umuntu yosubira kugira ico abazwa?

Zongo: Ikintu kiguma ari uko umuhari w'abasirikare b'Imborakure ari igice nyamukuru c'umuhari CNDD-FDD kandi uwo muhari w'abasirikare ukora wihishije na Leta, ivyo bikaba biwuha bimwe mu biranga uwo muhari. Mu cyumviro kitari co rwose, iyo umugambwe wose wo mu Burundi (uwo mu vy'ukuri woba ubereye), umuntu arashobora kwiyumvira ingaruka vyogira ku gutekana kw'igihugu. Kubaho kw'iyi militia ni ugugoyagoya kwa Leta n'inzego zayo hamwe n'intandaro ishobora gutuma inzego zidatekana. Ivyago vyinshi vy'ugucumukura, ubwicanyi n'ibindi bikorwa vy'ububisha vyavuzwe ko ari ivy'aba Imborakure. Ivyo bintu bitegerezwa gutorwa umuti vyihutirwa. Ntivyemewe ko uwo mugwi ubandanya gukora ata gihano, kandi ni ngombwa ko ubutegetsi bw'amategeko busubira gushingwa, bukabazwa.

Jacobsen: Ni ibikorwa ibihe Perezida Évariste Ndayishimiye n'ubutegetsi bwiwe bariko barakora kugira ngo ivyo bibazo bishobore gutorwa umuti?

Zongo: Igihe yafata ubutegetsi, ijamba rya Perezida N'dayishimiye ryaratanze icizigiro ku vyerekeye uburenganzira bwa muntu. Kandi ico cizigiro kiracariho. Aragaya cane ibiturire, akavuga nabi ukuntu abategetsi ba Leta badakora neza. Twaramubonye avuga ko arwanya ibiturire canke agaha imbabazi za prezida abantu benshi kugira ngo asubire inyuma ukuntu ubutungane butakora neza. Naho akenshi asaba ko hagira ico hakorwa, turacariko turabona ingaruka zigaragara kandi zigira ico zikoze. Ivyo atangaza ntibihagije; igikenewe ni igikorwa nyaco n'iterambere rigereranywa mu gutorera umuti ingorane. Turakeneye kuva ku matangazo tuja ku bikorwa bikomeye kugira ngo turonke ingaruka zigaragara.

Jacobsen: Ndavye igihe, nshaka kwibanda ku bintu nyamukuru. Igihe umuntu ariko aratorera umuti ingorane z'ubutunzi, mu guteza imbere amatora ashiramwo bose, mu kurwanya ukudahana, no mu kugarukana umwidegemvyo w'abanyagihugu, ikintu kimwe canke bikeye bihambaye mu bijanye n'imico kama, amategeko, ubutunzi canke imibano akenshi biratuma habaho ihinduka. Ni ingingo izihe mu Burundi woshira imbere kugira ngo habeho ripple effect nziza iyo zishikirijwe?

Zongo: Nkurikije uko mbona, ingingo ya mbere ni ugukomeza inzego z'amategeko. Naho tudakeneye vy'ukuri kubihindura, dutegerezwa kubishira mu ngiro neza. Ica kabiri, turakeneye gushinga igihugu gikomeye kirenze abantu ku giti cabo. Leta igenzurwa n'umugwi mutoyi uwukoresha kugira ngo ugume ufise ububasha.

Ingingo ya gatatu yoba ari ugushira mu ngiro inyigisho zijanye n'uburenganzira bwa muntu. Iyo vyotuma umuntu wese atahura uburenganzira bwiwe kandi akaburuka. Guturera umuti ivyo bice vyoshobora gutuma haba iterambere rikomeye mu Burundi.

Jacobsen: Urakoze cane Bwana Zongo, ku mwanya watanze uno musu. Iyi nsiguro y'ibibazo vy'uburenganzira bwa muntu n'ivyizigiro vy'Uburundi, yabaye insiguro nziza cane. Si ikintu Abanyamerika bo mu Buraruko biyumvira kenshi cane.

Zongo: Urakoze cane. Ndabishima.

Jacobsen: Murakoze cane ku mwanya mwampaye. Vyari vyiza ko twahura.

Zongo: Urakoze cane.

Jacobsen: Turabonana. Ndabaramukije.

Zongo: Sezera.